

Margit Nyman

”Varhainen usko” rippikoulun lähtökohtana

Osa vaikeimmin kehitysvammaisista rippikoululaisista elää uskon kehitysvaiheista ns. varhaisen uskon kautta. Elämän peruskokemuksen, luottamuksen, rohkeuden, toivon ja rakkauden sekä niiden vastakohtien kuten hylkäämisen ja mielivaltaisuuden juuret ovat tässä vaiheessa. Tutkijoiden mukaan ihmisen kahden ensimmäisen elinkuukauden aikana (2-6 kk) muotoutuu hänen ”ydinselfinsä”. Rituaalien merkityksen pohjustava kokeminen sekä transendenttisen ja jumalallisen ulottuvuuden aavistelu liittyvät lapsella tähän kauteen. Subjektiivisen selvi n (7-15 kk) vaiheessa tapahtuu ”sielun” syntyminen. Stern kuvaa sielua syvällä meissä olevan tunteen, intuition, Jumalan ja ihmisten vastaanottavaisuuden istuimeksi. Oleellista tällöin on tunteiden ja kokemusten jakaminen läheisten kanssa. Se edellyttää yhteisen, merkityksiä kannattelevan viitekehyksen alustavaa hahmotusta.

Kontekstuaalisessa teologiassa transendentiaali-mallin avulla keskitytään arvioimaan yksilön omaa uskonnollista autenttisuutta ja Jumala-kokemusta. Tätä varten rippikoulun aikana rakennetaan toistettava ”liturginen” kokonaisuus, joka koostuu kristillisen uskon tradition (Raamatun teksti ja rukous), arkielämästä tutun hyväksytyksi tulemisen kokemuksen, rukouskynttilän sytyttämisen, varhaislapsuuden laulujen, lähi-ihmisten läsnäolon ja heille merkittävien laulujen, syvä laulun sekä muun musiikin eri osista.

Muissa kontekstuaalisen teologian jäsentämisen malleissa on takana yhteisöllisempi näkemys kuin transendentiaalisessa. Mutta kaikkien niiden sisältämät ajatukset antavat virikkeitä uutta luoviin ratkaisuihin on sitten kyseessä non-verbaalista menetelmää käyttävän rippikoulun suunnittelu tai sen miettiminen miten pysäyttää nuorten aikuisten kirkosta eroaminen.

Kontekstuaalisen rippikoulun merkitys työntekijälle

Kontekstuaalisuuden huomioon ottaminen erityisrippikoulua kehitettäessä vei sen suunnittelijat kohtaamaan omaa vammaisuuttaan, ennakkoluulojaan ja osaamattomuuttaan. Kun rippikoulua ei voinut rakentaa sanoilla opettamisen, puheen tai olemassa olevien kristillisten tapojen ja rituaalien varaan, oltiin kirkossa uuden tilanteen edessä. Se herätti avuttomuuden, osaamattomuuden ja pelon tunteita työntekijöissä. Rippikoululaiset näyttivät miten suuri osa ihmisten välisestä kommunikaatiosta tapahtuu ilman sanoja ilmeiden, eleiden ja tunnetilojen seuraamisen avulla.

Ruumiin kieli osoittautui hyvin tasavertaistavaksi. Sen käyttämisessä ihmiset ovat enemmän samanlaisia kuin erilaisia. Se on myös vahva viestinnän väline, sillä ei-sanallinen kommunikaatio pitää sisällään ihmisen syvimpiä tunteita ja persoonallisuutta sen piilotajuisia alueita myöten. Voidakseen puhua ruumiin kieltä ja käyttää sitä opetuskielenä on työntekijän heittäytyttävä vuorovaikutukseen rippikouluun osallistuvien kanssa. Tämän tekee mahdolliseksi se, että varhaislapsuuden sanaton maailma on tuttu myös hänelle. Sen tavoittaminen saattaa ensiksi tuottaa vaikeuksia työntekijän omista varhaisista kokemuksista johtuen tai yhteisöllisistä syistä, joiden alkuperä nojaa kirkon vuosisataiseen perinteeseen, jossa ruumiilla on ollut toisarvoinen asema henkeen ja sieluun verrattuna.

Pastoraalipsykologia ja -teologia tarkastelevat ihmisen kokemusta Jumalasta. Tietyissä mielessä on totta, että siihen asti kuin tunnemme itsemme voi myös kokemuksemme Jumalasta ylittää. Vaikeimmin

kehitysvammaisten käyttämän kielen opetteleminen on koko elämän jatkuva tehtävä myös opettajalle. Mitä pitemmälle sen tuntemisessa edistymme, sitä autenttisempi voi kokemus Jumalan läsnäolosta eri elämän alueilla olla.

Lähi-ihmisten rooli rippikoulussa

Tulkkina

Rippikoululaisen varhaisvuodet ovat antaneet suunnan sille, millaisia luottamussuhteita nuori kykenee elämässään rakentamaan. Vaikeimmin kehitysvammaisensyntymä herättää vanhemmissa suuren määrän kysymyksiä ja pettymyksen tunteita. Heiltä vaaditaan yli-inhimillisiä voimavaroja, jos oletetaan, että he jaksavat väsymättä hoitaa häntä ja vastata vauvan narsistisiin tarpeisiin myönteisen psyykkisen kehityksen aikaan saamiseksi. Kun vuorovaikutus vanhempien ja vauvan välillä on ollut riittävän hyvä, se mahdollistaa lapselle kyvyn rakastaa toista ihmistä, ”sinää”. Suhde sinään voi olla suhde vanhempaan, johonkin toiseen rakkaaseen ihmiseen tai jopa Jumalaan. Keskitetty vuorovaikutussuhde näyttää vahvistavan rippikoululaisen käsitystä omasta itsestään. Usein hän ilmaisee itseään aikaisempaa enemmän tässä suhteessa. Se henkilö, jolla on kontakti rippikoululaiseen, on palauttamassa nuoren tunnemuistista perusturvallisuuden kokemusta uudessa tilanteessa. Vasta noin nelivuotias terve lapsi kykenee välittämään ajatuksiaan ja kertomaan kokemuksistaan esimerkiksi piirtämällä tai haastattelukysymysten avulla. Vaikeasti kehitysvammaisen lähi-ihmisen toinen tehtävä on tulkita nuoren tunnereaktioita ja auttaa häntä ilmaisemaan itseään, jotta transsendentaalinen kontekstuaalisuus olisi mahdollista rippikoulussa.

Rippikoulun tarkoitus on antaa eväitä myös vanhempien kristillisen kasvattajan roolia varten. Yhdessä vanhemmat ja seurakunnan työntekijät välittävät nuorelle viestin siitä, ettei hänen tarvitse olla sidottu varhaislapsuudessa muotoutuneeseen jumalakuvaan. Kokemus näyttää sen, että hyvien olosuhteiden vallitessa myös vaikeimmin kehitysvammaisen jumalakuva voi kehittyä, kun hän on tekemisissä kristillisen uskon tradition ja rituaalien sekä perusturvallisuutta vahvistavien ihmisten kanssa.

Kontekstuaalisten rippikoulujen ansiosta on löydyntä sekä menetelmiä että välineitä vaikeasti kehitysvammaisten hengellisten tarpeiden ja kokemusten tulkitsemiseen ja tuottamiseen. Tämä tieto on jaettavissa myös niille vanhemmille ja hoitajille, joiden lapsi ei ole vielä rippikouluiässä. Kun vuorovaikutussuhde läheisten kanssa merkitsee pelkistetyimmillään jumalakokemusta, seurakunnan tärkeä tehtävä on tukea kehitysvammaisten lähi-ihmisiä jaksamaan tuossa suhteessa.

Sijaiskantajana

Pikkulapsen ja vanhempien välistä emotionaalista vuorovaikutussuhdetta kuvataan sanalla ”container-funktio” eli sijaiskantaminen. Siinä äiti ottaa tilapäisesti kannettavakseen lapsen sietämättömän pahan olon ja palauttaa sen takaisin sulatetussa, siedettäväksi tulleessa muodossa. Rippikoulussa, joka on suunniteltu osallistujiensa elämäntilanteen ja kehitystason mukaiseksi, seurakunnan työntekijä parhaimmillaan ottaa osan sekä vaikeasti kehitysvammaisen että hänen lähi-ihmistensä psyykkisestä kuormasta oman mielensä sisälle ja kantaa sitä yhdessä heidän kanssaan. Voidakseen auttaa ihmisiä näkemään Jumalan armahtavat kasvot, työntekijän on suostuttava tuntemaan sielussaan jotain siitä olostä, joka heillä on. Sijaiskantamisen kautta evankeliumi inkarnoituu tähän päivään. Sen lisäksi että vanhemmat tai hoitajat voivat rippikoulun aikana toimia tarvittaessa sijaiskantajan roolissa ja saada siihen tukea, voi rippikoulu merkitä heille myös Kristuksen sijaiskantamisesta osalliseksi tuleminen syvää hengellistä kokemusta.

Rituaalin merkitys rippikoulussa

Lutherin mukaan usko on Jumalan lahjojen vastaanottamista. Jumala antaa ihmiselle elämän, luomansa maailman ja toiset ihmiset. Hänen mukaansa usko ei edellytä vastaanotettavan lahjan tiedollista analysointia. Puhe ja saarnaaminen ovat kuitenkin vuosisatojen ajan korostuneet luterilaisen kirkon opetuksessa ja jumalanpalveluselämässä. Katekismuksen mukaan rukous on sydämen puhetta Jumalan kanssa. Ehkä hiljaisuuden retriittien suosio ja pyhiinvaelluskulttuurin elpyminen kertovat ihmisten väsymisestä paljoihin sanoihin.

Pieni rukouslaulu ja oman rukouskynttilän sytyttäminen on muodostanut vaikeimmin kehitysvammaisten rippikoulussa kaikkein yksinkertaisimman, mutta myös pysähdyttävimmän hetken. Oman nimen sisältämä laulu, kynttilän valo ja sen vieminen alttarille on muodostunut rituaaliksi, johon kaikki ovat voineet ja halunneet yleensä osallistua. Näissä kirkkohetkissä on ilman sanoja tapahtuvan rukouksen avulla kannettu Jumalan eteen alttarille kaikki ne olot, tunteet ja tuntemukset, jotka ovat sydämessä sillä hetkellä. Lyhyen hetken aikana ja sen avulla on kokemuksellisesti voitu palata siihen ”pyhään” aikaan, jolloin lapsi tunsivat olevansa yhtä kokonaisuuden kanssa.

Tunnetta, joka usein vallitsee rippikouluryhmän jumalanpalvelushetkissä, voi kuvata arkkityyppisesti ymmärretyllä sanalla ”koti”. Hetkittäinenkin kokemus kohtaamisesta toisen ihmisen (ja Jumalan) kanssa näyttää vahvistavan yksilön minäkuvaa ja mielekkään olemassaolon tunnetta. Viime kädessä on kysymys luvasta olla olemassa eli ”olemisen evankeliumin” julistamisesta ruumiin kieltä käyttäen.

Marginaaliryhmien merkitys kirkossa

Tutustuminen ruumiillisuuden teologiaan

Matka 20 vuoden takaisesta huolesta vaikeimmin kehitysvammaisten kasteopetuksen ja seurakuntayhteyden järjestymiseksi on pitänyt sisällään lukemattoman määrän keskusteluja kollegoiden, vanhempien sekä opettajien kanssa. Rippikouluryhmän kokoaminen on merkinnyt työntekijälle suostumista aina vain uudestaan ja uudestaan aloittamaan alusta ja heittäytymistä siihen luottamukseen, että jotakin merkittävää syntyy, kun sitä yhdessä halutaan. Merkittävien yksittäisten kokemusten lisäksi työ on kantanut hedelmää kohderyhmäänsä laajemmallekin alueelle.

Vaikeimmin kehitysvammaisten tapa olla kontaktissa lähiympäristönsä kanssa antoi aiheen tutustua ruumiillisuuden teologiaan laajemminkin. Kristinuskon ytimessä – ristillä – on ruumis. Jumala tuli ihmisten maailmaan ruumiillisesti, kärsi ruumiissaan, nousi kuolleista ruumiillisesti ja antaa meille ruumiinsa ravinnoksi jokaisessa ehtoollisessa. Viime vuosina eri puolilla maailmaa virinnyt keskustelu ruumiin teologiasta lähtee liikkeelle tästä kuvasta. Kristinuskon tarjoaa siis esimerkkejä niin ruumiin sakraalisuudesta kuin Pyhän ruumiillisuudestakin.

Ruumiin teologian käsitteellä kirkoissa etsitään uudenlaista painopistettä hengen, sielun ja ruumiin kolmiyhteydelle. Yksinkertaisimmillaan ruumiin teologiaksi voidaan kutsua kaikkea sitä työtä, jota tehdään sen eteen että ruumiilla olisi kirkon opetuksessa ja sanomassa yhtä vakavasti otettava paikka kuin hengellä. Näihin päiviin asti ajatteluamme kirkossa on leimannut ruumiskäsitteen liittäminen johonkin vähempiarvoiseen tai ei-haluttavaan kuten sairauden, kivun, naisena olemisen, värillisten, vammaisten tai seksuaalisesti vähemmistöihin kuuluvien yhteyteen.

Kontekstuaalisen teologian mallin mukainen osallistuminen ruohonjuuritasolla ihmisten elämään, on näyttänyt kirkon työntekijöillekin sen, ettei meillä ole vain ruumista, vaan me olemme ruumis. Se on se väline, jolla olemme yhteydessä ulkopuoliseen maailmaan. Tutustuminen ruumiin kieleen vie meidät ihmisen arkikuvan äärelle. Arkikuvan tarkastelu antaa kuvan ihmisestä biologisena, henkisenä, psyykkisenä ja

sosiaalisena kokonaisuutena. Se on myös se taso, jolla kohtaamme Jumalan eri tavalla kuin varhaisten vuosisatojen oppineet.

Autenttinen liike

Ei-sanalliselle kommunikaatiolle perustuva rippikoulu vaatii myös työntekijöiltä paneutumista ruumiin kielen viestintään. Autenttinen liike on tanssiterapiassa käytetty menetelmä, jonka tarkoitus on auttaa osallistujaa tunnistamaan omaa tunnemaailmaansa. Ihminen, jolla ei ole sanoja tunteilleen, voi liikkeen ja nähdyksi tulemisen kokemuksen kautta saada kiinni sisäisestä olostaan. Turvallisessa ryhmässä hänen on mahdollista etsiä sanoja näkymättömissä olevalle ja kuulla myös mitä toiset ovat nähneet hänessä. Autenttinen liike on ryhmämenetelmä, jossa liikettä ei suoriteta, vaan sen annetaan tapahtua. Siinä ryhmän jäsenet työskentelevät pareittain ja jakavat yhdessä omien tunteiden löytämisen ja nähdyksi tulemisen kokemuksen.

Autenttisen liikkeen tavoitteena on lisätä oman kehon tuntemusta ja fyysisten ja psyykkisten ilmiöiden yhteyksien tiedostamista itsessään. Tähän menetelmään perustuvia ryhmiä ei seurakunnissa vielä paria kokeilua lukuun ottamatta ole ollut. Niissä autenttista liikettä on käytetty hengellisen kasvuryhmän metodina. Ryhmät ovat toimineet itseensä tutustumisen kasvupaikkoina. Mutta voitaisiinko myös ajatella, että autenttiselle liikkeelle perustuva metodi olisi yksi työväline sielunhoitajan työkalupakissa kohdattaessa ihmisiä, joita pelkät sanat eivät riitä vakuuttamaan Jumalan hyväksynnästä.

Kaikkien kirkko

Kirkkoa kuvataan osallisuuden ja jakamisen yhteisöksi. Kirkon ydin on evankeliumi, joka on sanoma Jumalan valtakunnasta ja sen avaamasta uudesta ihmisyydestä. Vaikeimmin kehitysvammaisten rippikoulu on näyttänyt sen, miten evankeliumin julistaminen on vaarassa jäädä vain tietylle tasolle ihmisen elämän kokonaisuudessa tai vain julistukseksi paperilla. Jotta kirkko olisi kaikkien kirkko, sen elämässä tulisi näkyä elämän koko kirjo. Muuten kirkko itse jää vajaaksi. Siksi elämän erilaisille ilmiöille tulisi kirkossa raivata tilaa vapautuksen teologian hengen mukaisesti. Siinä perinteisten teologisten näkemysten rinnalle ja niiden tulkiksi rakennetaan entistä enemmän arjen teologiaa, joka tarjoaa ihmisille mahdollisuuden ilmaista omaa elämäkokemustaan silloin kun kirkon perinteinen hurskaus uhkaa jäädä heille vieraaksi. Kontekstuaalinen teologia merkitsee subjektin teologiaa: köyhät, työttömät, vammaiset, naiset, romaanit, seksuaalivähemmistöihin kuuluvat jne. ovat oman elämänsä ja jumalakokemuksensa tuntijoita. Ilman heitä kukaan ei voi tehdä autenttista teologiaa.

Kristillinen ihmiskäsitys ja jumalakäsitys eletään todeksi dialogisessa vuorovaikutuksessa eri ihmisten ja tahojen kanssa siellä missä ihminen Jumalan kuvana uhkaa jäädä pimentoon ja missä ihmiset tarvitsevat toisiaan tullakseen tietoisemmiksi Jumalan kuvana olemisestaan.

LÄHTEET

Ajatuksia, erityisrippikoulu 2 oheismateriaali. Pieksämäki 1993.

Harjaantumisopetuksen opetussuunnitelma 2. Sosiaalhallitus 1987. Helsinki.

Hyrck Matti (1993), Anteeksiantamuksen tuolla puolen. Sielunhoidon Aikakauskirja 7, 68-70.

Ikonen Oiva (1989), Diagnostinen opetus 1 ja 2. Jyväskylän Yliopisto. Jyväskylä.

Latvus Kari (2002), Arjen teologia. Kirjapaja. Jyväskylä.

Mäkinen Anne-Mari (2003), Kehon kieli sielunhoidossa, kehitystehtävä hiippakunnan sielunhoidon erityiskurssi (painamaton).

Nyman Margit (1993), Vaikeimmin kehitysvammaisen jumalakuva. Sielunhoidon Aikakauskirja 7, 99-123

Nyman Margit (2001), Onko Jumalaa ilman puhetta Hänestä, esitelmä Diakoniapäivillä Tampereella (painamaton).

Oikarinen Lauri (1993), Ihmisen uskon kehitys. STJK 184. Jyväskylä.

Porkka Jouko ym. (2006), Yhtä paljon kaikille ei ole yhtä paljon kaikille. Kirkkohallitus.